

تدوین و ارائه راهبردهای کنترل ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور با تأکید بر نظم و امنیت

حسین ذوالفقاری^۱

عزیز مراد مرادی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۲۵

چکیده:

ورود غیرقانونی اتباع بیگانه از مرزهای شرقی به شهرهای مختلف کشورمان به خصوص اتباع افغانی و پاکستانی از دیرباز به عنوان یکی از معضلات جامعه ایرانی مطرح بوده و این مسئله در طول سال‌های گذشته از منظرهای مختلفی همچون تکدی‌گری، زاغه‌نشینی و بزهکاری از سوی صاحب‌نظران و کارشناسان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر ارزیابی و تحلیل راهبردهای کنترل ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور با تأکید بر نظم و امنیت است. روش تحقیق این پژوهش توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری در سطح سه استان خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان و در چارچوب مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مهاجرت (سیاسی - امنیتی، جغرافیایی طبیعی و اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی - قضایی) و از میان متصدیان و خبرگان این عرصه با حداقل مدرک کارشناسی ارشد و داشتن ۳ سال سابقه کار و با متخصصین دانشگاهی ویژه هر کدام از سه استان محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

همچنین پژوهشگر از هر دو روش گردآوری اطلاعات یعنی روش‌های میدانی (مصاحبه عمیق و پرسشنامه) و کتابخانه‌ای علمی و تخصصی و سایت‌های اینترنتی معتبر بهره‌برداری نمود. سؤال اصلی مقاله؛ راهبردها و راهکارهای مناسب کنترل مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور کدام هستند؟ می‌باشد. پرسشنامه تهیه شده مبتنی بر مقیاس لیکرت تهیه و پایایی پرسشنامه از طریق روش آلفای کرونباخ سنجیده شد و برای ارائه راهبردها و راهکارهای عملیاتی و اجرایی از برنامه‌ریزی راهبردی از نوع SWOT استفاده گردید. نتایج نشان می‌دهد که در مجموع ۲۰ راهکار و راهبرد به دست آمده که از میان آن‌ها راهبرد تهاجمی ۵ راهبرد، ۷ راهبرد محافظه‌کارانه، ۴ راهبرد تدافعی و ۳ راهبرد می‌باشد. با توجه به تحلیل صورت گرفته، نوع راهبرد از نوع محافظه‌کارانه تعیین گردید.

کلیدواژه‌ها: ژئوپلیتیک، مهاجرت غیرقانونی، راهبرد، مناطق مرزی، شرق ایران

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین

۲- دانش‌آموخته دوره دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) - ma_v91dam@yahoo.com

مقدمه:

شکاف اقتصادی در بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، بی تعادلی جمعیتی، گسترش روزافزون علم و فناوری و در نتیجه تسهیل برقراری ارتباط بین کشورهای مختلف (عیسی زاده، بی- تا: ۵۴) و در نهایت جنگ و ناامنی بنیادی ترین علل مهاجرت در دنیای امروزی شمرده می شود. مهاجرت در اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است. در قرآن به بحث مهاجرت و هجرت و مشتقات آن بیش از ۴۰ بار اشاره شده است. قرآن کریم در این باره می فرماید: ... مسلماً کسانی که هجرت کردند و از خانه هایشان رانده شدند و در راه من آزار کشیدند و جنگیدند و کشته شدند، گناهانشان را محو می کنم (می بخشم)^۱.

با ورود به هزاره سوم میلادی و شکل گیری فرایند جهانی شدن و افزایش تحرکات انسان ها، کالاها، سازمان ها و ... نقش و جایگاه مرزها به طور فزاینده ای پیچیده و بیشتر شده به طوری که بسیاری از دولت ها در سراسر جهان در پی تأمین امنیت مرزهای خود، جلوگیری از مهاجرت های ناخواسته و تحرکات دیگر و از سوی دیگر در تلاش برای به حداکثر رساندن فرصت تعاملات مطلوب فرامرزی هستند (سیابروک^۲، ۲۰۰۷: ۴۴).

با عنایت به اینکه پدیده مهاجرت از کشوری به کشور دیگر و در بسیاری از موارد از قاره ای به قاره دیگر صورت می پذیرد، این موضوع از جنبه صرف یک پدیده ملی فراتر رفته و شکلی بین المللی به خود گرفته است و این گسترش روزافزون و متنوع مهاجرت، لزوم توجه بیشتر به آن را نیز ضروری می نماید. بر اساس آمار بخش جمعیت سازمان ملل متحد تقریباً ۲۰۰ میلیون نفر مهاجر بین المللی در دنیا وجود دارد (جمعیتی معادل پنجمین کشور پر جمعیت دنیا) که ۳ درصد از کل جمعیت دنیا را شامل می شود. این جمعیت در مدت زمان قریب به ۲۵ سال (از ۱۹۸۵) رشد ۱۰۰ درصدی داشته است؛ بنابراین، برقراری نظم و امنیت مناطق مرزی، مستلزم شناخت تمامی متغیرهای تأثیرگذار بر آن از جمله پدیده مهاجرت، آثار و پیامدهای مثبت و منفی آن است که با انجام پژوهش های علمی مرتبط با آن به دست می آید.

گسترش امواج مهاجرت و تأثیر آن بر ساختارها و زیرساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها، پدیده ای به شدت سیاسی و امنیتی است و رویکردهای کنترلی در کشورهای مهاجرپذیر را به شدت ضروری ساخته است. علاوه بر این، پدیده مهاجرت چالش ها و مسائلی را

۱- «...فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقَاتَلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ...» (آل عمران: ۱۹۵)

پیش روی مسئولان کشورها قرار می‌دهد که برخی در قالب تهدید و برخی دیگر به شکل فرصت ظهور و بروز می‌یابند. لذا کشورهای مختلف چه پیشرفته و چه درحال توسعه، همواره در برنامه‌ریزی‌های کلان اجتماعی و فرهنگی خود، مهاجرت را مدنظر قرار می‌دهند.

در ایران نیز همچون سایر کشورها تشریفات خاص قانونی برای ورود، عبور و اقامت اتباع خارجی به کشور فراهم گردیده و اهمیت مهاجرت نیز مورد توجه مسئولین کشور جمهوری اسلامی ایران نیز بوده است. مهاجرت اگرچه می‌تواند در توسعه و پیشرفت کشور و مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... نقش داشته باشد، اما شیوه غیرقانونی مهاجرت یکی از مسائل قابل تأمل و چالش‌برانگیز آن است. آمار بالای مهاجرت‌های غیرقانونی، پناهندگی و آوارگی مسئله‌ای است که همواره مسئولان کشوری و لشکری را با چالش مواجه نموده است و این موضوع به دلیل همسایگی ایران با کشورهای بی‌ثبات و بحران‌زا همچون افغانستان، عراق و پاکستان و مشکلات اقتصادی و امنیتی، عدم کنترل مناسب بر مرزها در این کشورها و همچنین اشتراکات فرهنگی آنان با ایران و روند رو به افزایش مهاجرت‌های غیرقانونی از اهمیت و حساسیت ویژه‌ای برخوردار گردیده است؛ بنابراین، ایران به جهت همسایگی با کشورهای بحران‌خیز افغانستان، پاکستان و عراق همواره از این مسئله (به‌ویژه در مرزهای شرقی خود) متأثر بوده است و آسیب‌ها و مشکلات فراوانی را متحمل شده است (عباس زاده، ۱۳۹۱: ۴۴).

به‌عبارت‌دیگر، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و واقع شدن در منطقه بحران‌خیز خاورمیانه از یک‌سو و سیاست درهای باز نسبت به پذیرش مهاجرین خارجی از سوی دیگر؛ ایران را به یکی از کشورهای به‌شدت مهاجرپذیر تبدیل کرده است، به شکلی که در حال حاضر تعداد زیادی از اتباع بیگانه را در خود جای داده است (اخلاص‌پور، ۱۳۹۵: ۱۳۶). لذا منطق ژئوپلیتیک مرز حکم می‌کند که حفاظت، حراست و پاسداری از مرزهای کشور به‌عنوان یک ارزش اساسی در راستای اعمال حق حاکمیت ملی، استقلال سیاسی و تمامیت ارضی در کانون سیاست‌گذاری و سیاست راهبردی قرار گیرد. این امر راهبردی بدون داشتن مدیریت راهبردی مرزها و وجود مرزهای امن که آحاد جامعه و کشور به‌ویژه مرزنشینان در آن احساس آرامش کنند، ممکن نخواهد بود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۸).

مرزهای شرقی ایران دارای اهمیت به نسبت فراوان‌تری است؛ به‌عبارت‌دیگر امنیت مرزهای شرقی کشور به علت ویژگی‌های خاص اقلیمی، مذهبی، قومی و جغرافیایی همواره برای کشور

۱۵۴ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره سی‌ام، زمستان ۱۳۹۷ ————— ♦
چالش‌آفرین بوده است. فقدان امکانات لازم برای پیش مداوم مناطق استراتژیک، گستردگی مرزها، بی‌ثباتی دولت‌های همسایه یا اتخاذ سیاست‌های خصمانه از طرف آن‌ها وجود گروه‌های تکفیری همواره بر آتش این چالش افزوده است (پولادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۶).

در اسناد بالادستی به‌منظور سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در امر مهاجرت، تشکیل شورای عالی نظارت و کنترل مهاجرت به ریاست نخست‌وزیر در جلسه مورخ ۱۳۶۴/۰۳/۱۱ هیئت‌وزیران به تصویب رسید و در جلسه ۵۱۹ مورخ ۱۳۸۲/۳/۲۷ شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز سیاست‌ها و راهکارهای کاهش مهاجرت تصویب شده است که نشان‌دهنده ضرورت توجه به این امر و انجام تحقیقات در این راستا از جمله تحقیق حاضر است. ضرورت این تحقیق از آن جهت است که مادامی‌که یک ادبیات نظام‌مند و بررسی علمی و پژوهشی در این حوزه صورت نگیرد، آسیب‌های موجود در سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مهاجرت مشخص و هویدا نخواهد شد و از لحاظ کاربردی نیز چنانچه پدیده‌های مؤثر بر نظم و امنیت و عوامل، آثار و پیامدهای ناشی از این پدیده‌ها شناسایی و تبیین نگردد، همواره مدیریت و کنترل این پدیده‌ها و به تبع آن برقراری نظم و امنیت به‌ویژه در مناطق مرزی را با چالش و مشکل مواجه خواهد نمود.

لذا با توجه به وضعیت فعلی مهاجرت و پیامدهای آن، این پژوهش در نظر دارد با مطالعه منابع و مستندات معتبر و اخذ نظر خبرگان و متولیان این عرصه، تدوین و ارائه ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور را مورد بررسی و تحلیل قرار داده و راهبردهای مناسب و عملیاتی در زمینه کنترل آن ارائه نماید. لذا مهم‌ترین مسئله این پژوهش این است که راهبردهای مناسب کنترل ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور کدام هستند؟

مبانی نظری:

پیشینه تحقیق: اثر علمی بر شالوده آثار دیگران آفریده می‌شود تا با مطالعه آثار دیگران بتواند دامنه مسئله تحقیق را محدود و صورت‌بندی جدیدی نماید و متغیرهای مهم را درجه‌بندی نماید. لذا در این باب به بررسی چند منبع مهم به صورت خلاصه‌وار پرداخته می‌شود. عباس زاده (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر مهاجرت اتباع خارجی به ایران از مرزهای شرقی به این نتیجه رسیده است که رشد اقتصادی افغانستان، برقراری امنیت در مرز این کشور با ایران و نیز توسعه روابط سیاسی افغانستان با ایران باعث کاهش مهاجرت‌های غیرمجاز اتباع افغانستانی به ایران می‌شود. علوی (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان تأثیر مهاجرت افغان‌ها بر امنیت

ملی جمهوری اسلامی ایران به این نتیجه رسید که تهدیداتی که امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را به خطر می‌اندازد هم جنبه خارجی دارد و هم جنبه داخلی. یکی از تهدیدات امنیت داخلی بیکاری است و ادامه این روند می‌تواند پیامدهایی چون: افزایش بیکاری، پایین آمدن سطح زندگی، جایگزینی کارگران افغانی به جای افراد بومی، افزایش جمعیت، خروج ارز از کشور، بروز مشاغل کاذب و نپرداختن مالیات از طرف مهاجران افغانی به دولت داشته باشد.

وحدت آزاد (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان بررسی علل سیاسی اجتماعی مهاجرت افغانی‌ها به ایران (پس از انقلاب اسلامی ایران) به این نتیجه رسیده است جنگ و درگیری‌های داخلی و ناامنی و همچنین اختلافات قومی و مذهبی و در پی آن بی‌ثباتی اقتصادی و اجتماعی از عوامل دافعه در افغانستان می‌باشد که باعث مهاجرت به کشورهای دیگر می‌شود. طارمی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان چالش‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران در برابر جامعه کارگری اتباع بیگانه (افغانستان) به این نتیجه رسیده است که جمهوری اسلامی ایران با تغییر در روند ورود مهاجرین افغانی و ایجاد شرایط مساعد در کشور مبدأ می‌تواند در مورد مشکلات و مسائل امنیتی حضور مهاجران افغان برای جمهوری اسلامی ایران چاره‌اندیشی نماید. پازوکی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان بررسی نقش مهاجرین افغانی بر ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی شهرستان پاکدشت به این نتیجه رسیده است نتایج ضریب تغییرات نشان می‌دهد که متغیرهای خودکشی، فرار دختران و پسران از خانه، گسترش خانواده‌های بی‌سرپرست، جدایی و طلاق، مصرف مواد الکلی و جرائم حاشیه‌نشینی به ترتیب در اولویت بیشتری نسبت به سایر متغیرها می‌باشد.

مطالعه و بررسی مقالات و تحقیقات صورت گرفته در خصوص موضوع مهاجرت نشان می‌دهد که تحقیقات انجام‌شده با رویکردها، ابعاد و شاخص‌های متفاوتی مقوله فوق‌الذکر را تبیین و توصیف نموده‌اند. نقاط افتراق این پژوهش با پیشینه‌های بیان شده شامل عدم بررسی متغیرهای تأثیرگذار مهاجرت غیرقانونی در نظم و امنیت مناطق مرزی، عدم بررسی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها مهاجرت غیرقانونی در نظم و امنیت مناطق مرزی، در تحقیقات انجام‌گرفته قبلی بیشتر به مهاجرت‌های داخلی و درون مرزهای سرزمینی پرداخته‌شده است و همچنین تحقیقات انجام‌شده به مهاجرت‌های خارجی بین‌المللی از ایران به دیگر کشورها آن‌هم به صورت قانونی و بیشتر به مهاجرت اتباع ایرانی و نخبگان از کشور پرداخته‌شده، اما به مهاجرت‌های اتباع بیگانه به ایران و به صورت‌های غیرقانونی کمتر اشاره شده است. لذا مفهوم‌شناسی ژئوپلیتیکی

۱۵۶ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره سی‌ام، زمستان ۱۳۹۷ ————— ♦
مهاجرت غیرقانونی و تبیین تأثیر آن با نظم و امنیت مناطق مرزی از بارزترین ویژگی این تحقیق خواهد بود.

بدون شناخت محیط پیرامونی و نظم و معادلات حاکم بر آن، دستیابی به اهداف، امنیت و منافع ملی غیرممکن و در صورت امکان، مستلزم سعی و خطای بسیار، اتلاف منابع و هزینه‌های سنگین و احتمالاً جبران‌ناپذیر خواهد بود؛ بنابراین امروزه قدرت بزرگ با سطح بازی فرامنطقه‌ای نیز علاوه بر شناسایی توانایی‌ها و آسیب‌پذیری‌های سایر کشورها در سطح بین‌الملل از توجه ویژه به همسایگان خویش غافل نیستند (پیشگامی فرد، ۱۳۸۷: ۸۱).

لذا داشتن مرزهای مطمئن و امن در اعمال حاکمیت دولت در هر کشوری نقش کلیدی و هدایت‌کننده داشته و از کاربرد وسیعی برخوردار می‌باشد. موضوع مهاجرت و پدیده مهاجران غیرقانونی یکی از موضوعات امنیتی اغلب کشورها در عصر حاضر به شمار می‌آید. صرف نظر از ابعاد و پیامدهای سیاسی، امنیتی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی مهاجرت‌های غیرقانونی، این پدیده بیش از سایر پیامدهای منفی بر مقوله امنیت مرزها تأثیر می‌گذارد، زیرا عمدتاً ورود یا خروج مهاجران غیرقانونی می‌بایست از مرزهای زمینی و دریایی صورت پذیرد. مهاجران قانونی منظم و یا ثبت‌شده شامل کسانی می‌شوند که ورود، اقامت و استخدام آن‌ها در کشور مهاجرپذیر توسط مراجع رسمی دولتی مجاز شمرده شده باشد.^۱

اما «مهاجرت غیرقانونی» معمولاً به وضعیت‌هایی اشاره دارد که در آن شخصی که شهروند کشوری نیست، برخلاف قوانین داخلی وارد کشور شده یا در آن اقامت می‌نماید. این نوع مهاجرت با دعوت کشور میزبان انجام نگرفته و به صورت خودخوانده و خودسرانه و بدون در نظر گرفتن خطوط مرزی و حدود، حاکمیت و قوانین کشور مقصد و با تجاوز از خطوط مرزی انجام می‌گیرد. این اصطلاح دربرگیرنده طیف وسیعی از افراد است، از جمله افرادی که به صورت غیرقانونی وارد خاک شده‌اند، به صورت غیرقانونی اقامت دارند، جهت قاچاق بین‌المللی به کشور ثالث از خاک این کشور عبور می‌کنند، متقاضیان پناهندگی که نمی‌توانند شرایط اعطای پناهندگی را کسب نمایند و افرادی که با اسناد ازدواج جعلی یا سایر اسناد جعلی، سد کنترل‌های مهاجرتی را پشت سر می‌گذارند. عمده مهاجرینی که به صورت غیرقانونی از مرزهای شرقی و شمال شرقی وارد کشور جمهوری اسلامی ایران می‌شوند، اتباع کشورهای افغانستان، پاکستان، بنگلادش،

ترکمنستان هستند که بیشتر از طریق مرزهای خاکی به ایران مهاجرت می‌کنند. هرچند همواره این موضوع به‌عنوان یک عامل نقض‌کننده امنیت مطرح شده است، اما تاکنون این وضعیت به‌صورت علمی کمتر مورد بررسی قرار گرفته و ضرورت دارد به‌طور دقیق تبیین شود (ذوالفقاری، ۱۳۹۴).

ژئوپلیتیک یکی از مؤلفه‌های مهم در تعیین قدرت کشورهاست. از این‌رو، توجه به مبانی و اصول ژئوپلیتیک موجب کسب قدرت برای کشورها می‌شود؛ اما ژئوپلیتیک برخلاف جغرافیای سیاسی، مبتنی بر یک طبیعت تجویزی است و از نظر تاریخی همواره نقش یک عامل محرک و ترغیب‌کننده را در ذهن سیاستمداران و استراتژیست‌ها ایفاء کرده است؛ بنابراین ایران نیز از جمله کشورهایی است که ژئوپلیتیک آن همواره مرجع قدرت و یا در برخی موارد ضعف آن به‌شمار می‌رفته است، اما این ژئوپلیتیک در سال‌های متمادی تأثیر بسزایی در ساختار سیاست‌گذاری‌ها داشته که امنیت و کنترل مرزها از نمونه‌های عینی آن است. در این بین، مرزهای شرقی ایران به دلایل ژئوپلیتیکی، نگاهی ملی و حتی بین‌المللی می‌طلبد. جمهوری اسلامی ایران از طریق مرزهای شرقی با کشورهای همسایه است که ترکیبی از ژئوپلیتیک، تروریسم، جنگ، ناامنی و رادیکالیسم را شکل داده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۰).

بر طبق «گزارش منشی‌گری عمومی سازمان مهاجرت بین‌المللی و توسعه» بیشترین مهاجرانی که طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۳ به ایران آمده‌اند از کشور افغانستان با تعدادی بالغ بر ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر در سال ۲۰۱۳ را شامل می‌شود و بعد از آن کشورهای نظیر؛ عراق، پاکستان، آذربایجان، ترکمنستان، ارمنستان و ترکیه در رتبه‌های بعدی قرار دارند. اکثریت قریب به اتفاق مهاجران ساکن در ایران را در تمام این سال‌ها اهالی افغانستان تشکیل داده‌اند. تعداد این افراد از ۳ میلیون نفر در سال ۱۹۹۰ به ۲ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ رسید، سپس در سال ۲۰۱۰ با اندکی افزایش به ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار و در سال ۲۰۱۳ با اندکی کاهش به ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر رسید.

پس از افغانستان، بیشترین مهاجران در طی ۲ دهه اخیر از عراق به ایران آمده‌اند که البته در سال ۱۹۹۰ تعداد این افراد ۹۰۶ هزار نفر بوده که در سال ۲۰۰۰ تقریباً به یک‌دوم یعنی رقم ۵۲۰ هزار نفر رسیده و در سال ۲۰۱۰ با کاهش چشمگیری به تنها ۸۰ هزار نفر رسیده است؛ اما مهاجران پاکستانی از تعداد ۱۰ هزار نفر در سال ۱۹۹۰ در سال ۲۰۰۰ به کمتر از ۱۰ هزار نفر رسیده و سپس با سیر روندی صعودی در سال ۲۰۱۰ به ۳۰ هزار نفر افزایش یافته است. در طی

این سال‌ها روند مهاجرت خارجی‌ان به ایران سیری نزولی را طی کرده به طوری که تعداد مهاجران در ایران از تعداد ۴ میلیون و ۲۹۰ هزار نفر در سال ۱۹۹۰، در سال ۲۰۰۰ به ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر، در سال ۲۰۱۰ به ۲ میلیون و ۶۹۰ هزار نفر و سرانجام در سال ۲۰۱۳ به ۲ میلیون و ۶۵۰ هزار نفر رسیده است.

روشن نبودن عوامل ژئوپلیتیکی مهاجرت غیرقانونی، آمار بالای مهاجرین غیرقانونی و غیرمجاز و فاقد مدرک اقامتی و تأثیراتی که در نظم و امنیت به‌ویژه در مناطق مرزی شرق کشور دارد و نبود یا کمبود راهبرد مناسب برای کنترل این پدیده موجب شده که توجه به مرز و سیاست کنترل مرزها در سال‌های اخیر بیشتر شود. البته پیامدهای اجتماعی، سیاسی و خسارت‌های اقتصادی ناشی از ضعف کنترل به‌عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی متولیان امور مرزی مطرح شده و اهمیت زیادی یافته است. علیرغم اینکه تاکنون تلاش‌های متعددی از سوی مقامات و نهادهای مسئول برای کنترل مرزها صورت گرفته اما جمهوری اسلامی ایران بیش از سایر کشورهای منطقه و در شکلی گسترده و مستمر با پدیده مهاجرت‌های غیرقانونی روبرو است. لذا این مسئله دغدغه‌ای است که باعث گردیده تا محقق با مطالعه منابع و مستندات معتبر و اخذ نظر خبرگان و متولیان این عرصه، ضمن مسئله‌شناسی و توجه به علل و ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مقام بررسی و تبیین راهبردهای این پدیده بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور به‌جای می‌گذارد، برآید.

مهاجرت غیرقانونی و فرایند آن در مناطق مرزی: در جهان امروز کلیه کشورها نیازمند برقراری ارتباط با سایر کشورهای جهان هستند و مرتباً در تلاش برای توسعه روابط خود با سایر کشورها هستند. هیچ کشوری در عصر حاضر و دنیای امروز قادر نخواهد بود با محصور کردن خود در محدوده جغرافیایی مرزهایش با سایر کشورها قطع ارتباط کند. وجود موقعیت جغرافیایی مختلف؛ وضعیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت در هر کشور، ضرورت برقراری ارتباط با سایر کشورها را اجتناب‌ناپذیر نموده است. لذا به منظور ایجاد تسهیلات مورد نیاز و ارائه خدمات لازم و جلوگیری از هرگونه نابسامانی و خلاف قاعده و سوءاستفاده اشخاص، مرزها باید توسط مرزبانان به‌دقت کنترل و تردد در مرزها قانونمند شوند. نظارت بر تردهای مرزی، هدایت تردهای مجاز و جلوگیری از تردهای غیرمجاز از عمده وظایف مرزبانان است (صنایعی، ۱۳۸۴: ۸۲).

در کشور ایران افرادی که تابعیت غیرایرانی داشته باشند و به‌عنوان مهاجر یا عناوین دیگر بدون داشتن مجوز قانونی وارد کشور می‌شوند؛ متجاوز مرزی تلقی می‌گردند. همچنین افرادی که از

کشور به همین صورت خارج می‌شوند مترددین غیرمجاز اطلاق می‌گردند و از طریق مراجع کنترل از ورود و خروج آنان جلوگیری می‌شود. مهاجرین غیرقانونی مسافت‌های زیادی را طی نموده و از کشورهای زیادی عبور می‌کنند و تنها ورود و خروج غیرقانونی آن‌ها از یک کشور کافی است تا آن‌ها را مشمول وضعیت «مهاجر غیرقانونی» نماید. در این میان عده‌ای به صورت قانونی کشور را ترک می‌کنند و عده دیگری که امکان خروج قانونی برایشان وجود ندارد و یا مشکل است، دست به خروج غیرقانونی می‌زنند و متأسفانه برای دستیابی به اهداف خود دست به دامان باندهای قاچاق شده و چشم و گوش بسته سرنوشت خود را در اختیار آنان قرار می‌دهند که در بسیاری از مواقع تبعات و سرانجام بسیار بد و ناگواری را برایشان به دنبال داشته است (گزارش پژوهشی، ۱۳۸۱:۱۱۴).

تحلیل پدیده مهاجرت غیرقانونی از ایران به خارج و یا از کشورهای همجوار به ایران به دلایل زیر بسیار پیچیده است:

- ۱- تنوع اشکال و الگوهای مهاجرت غیرقانونی در قالب آوارگان، پناهندگان، معاندان و ...
- ۲- گستردگی مکانی مهاجرت که به جز برخی قسمت‌های مرزهای شمالی، مناطق مرزی غرب، شمال غرب، شرق، جنوب شرق و جنوب کشور و مرزهای آبی و خاکی را در برمی‌گیرد.
- ۳- گستردگی زمانی از سه دهه گذشته تاکنون،
- ۴- تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با مسئله کسب تابعیت و مدارک هویتی به صورت غیرمجاز و نیز مشکوک التابعین،
- ۵- کمیت بسیار زیاد مهاجران غیرقانونی و انگیزه بالا به‌ویژه در افغانستان جهت ورود به ایران،
- ۶- تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با ترک تابعیت ایرانی و یا اخذ تابعیت مضاعف،
- ۷- فقدان آمار و اطلاعات مستند، به روز، متمرکز و قابل دسترسی (گزارش راهبردی، ۱۳۸۶: ۱۵).

به‌رغم تاریخی بودن پدیده مهاجرت و قاچاق، در بعضی مرزها مثل افغانستان و پاکستان به خاطر شرایط ویژه مرز (مرز باز)، طولانی بودن مرز، هم‌سطح بودن زمین در بسیاری از مناطق مرزی و عدم وجود عوامل طبیعی محدودکننده مثل کوه و جنگل و موانع فیزیکی و ضعف

سیستم‌های کنترلی در مرز؛ ورود و خروج غیرمجاز بیشتر از سایر استان‌های مرزی است. فقر و عقب‌ماندگی منطقه، قرابت‌های سببی و نسبی مرزنشینان، بالا بودن نرخ رشد بیکاری بعضی مناطق، بالا بودن نرخ بی‌سوادی، شیوع فرهنگ‌های خاص، سود سرشار از قاچاق انسان و مواد مخدر و ... در بعضی از استان‌ها باعث افزایش روند مهاجرت‌های غیرقانونی گشته است. اختلاف سیاسی عمیق باعث می‌شود دولت‌ها نه‌تنها در جهت تأمین امنیت مرزها و ورود و خروج از مرز هیچ‌گونه همکاری نداشته باشند، بلکه هر یک از دو طرف با به‌کارگیری همه امکانات خود و از جمله با حمایت و تجهیز مخالفان و دشمنان کشور همسایه برای ایجاد ناآرامی در مرز و ایجاد اختلال در امنیت داخلی کشور مقابل تلاش کنند (اخباری و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۴).

آثار و پیامدهای مهاجرت غیرقانونی: آثار مهاجران غیرقانونی به دلیل ویژگی‌ها و موقعیت خاصی که این مهاجران دارند، متفاوت از آثار مهاجران قانونی است. سطوح مهارتی پایین مهاجران غیرقانونی یکی از موارد مهمی است که تأثیر آنان در اقتصاد کشور میزبان را متمایز ساخته است. حضور گسترده مهاجران غیرقانونی در کشور مقصد، رقابت‌ها و رفاه اقتصادی بومیان فقیر را کاهش می‌دهد. از طرف دیگر، عرضه بالای کارگران غیرماهر، دستمزدهای کارگران ماهر و بازدهی سرمایه را افزایش می‌دهد. در نتیجه این بومیان با درآمد پایین هستند که هزینه بالایی برای مهاجرت غیرقانونی می‌پردازند. برخی معتقدند که کارگران مهاجر غیرقانونی منافی نیز برای کشور میزبان دارند. مهم‌ترین استدلال آن‌ها این است که مهاجران غیرقانونی کارهایی را انجام می‌دهند که کارگران بومی حاضر به انجام آن‌ها نیستند (عیسی زاده و مهران فر، ۱۳۹۱: ۱۰۷).

جدول شماره (۱): آثار و پیامدهای مهاجرت غیرقانونی

ردیف	ابعاد مهاجرت غیرقانونی	آثار و پیامدهای مهاجرت غیرقانونی
۱	سیاسی - امنیتی	محرومیت از حقوق سیاسی، شرکت در انتخابات، مناصب سیاسی، آوارگی و پناهندگی عدم همگرایی وفاداری به نظام، بی‌توجهی به ارزش‌ها و هنجارها، اختلال در نظم عمومی از طریق ایجاد تجمعات راهپیمایی غیرقانونی و برهم زدن نظم عمومی جامعه، قاچاق اسلحه و مهمات و بمب‌گذاری، ایجاد گروه‌های سیاسی نهضتی معاند با نظام جمهوری اسلامی در خارج از کشور، هم‌نوایی و همکاری با جریانات منحرف و مخالف جمهوری اسلامی ایران در سطح خارج از کشور، همکاری مؤثر با بیگانگان در خروج غیرقانونی اتباع ایران از کشور
۲	جغرافیایی و طبیعی	افزایش چالش‌های زیست محیطی، آلودگی و فرسایش محیطی، تخریب مراتع، کاهش منابع زیرزمینی و طبیعی افزایش خشکسالی، شیوع بیماری‌های واگیردار و ناشناخته به‌واسطه حضور بی‌رویه و خارج از سیکل قرنطینه بهداشتی، تحمیل هزینه‌های بهداشتی فراوان
۳	اقتصادی	افزایش نیروی کار ارزان (کارگری)، کاهش درآمد و دستمزد بیکاری اتباع ایرانی مشاغل کاذب و مجرمانه توسعه مصرف‌گرایی، ترویج الگوی مصرف در بین مهاجرین و سرازیر شدن کالاهای وارداتی، هدایت سرمایه‌ها از بخش‌های تولیدی صنعتی به بخش‌های تجاری، از بین رفتن صنایع درون شهرها، افزایش وابستگی کشور به کالاهای وارداتی، روی‌آوری اتباع ایران به مشاغل کاذب به‌واسطه اشتغال به کار غیرقانونی اتباع بیگانه، خروج سرمایه از کشور در قبال اشتغال غیرقانونی، گسترش فقر و خروج سالیانه میلیاردها دلار ارز توسط مهاجرین غیرمجاز، تغییر فرهنگ کار و اشتغال، خرید و فروش مواد مخدر و کالاهای ممنوعه
۴	اجتماعی	حاشیه‌نشینی و افزایش جمعیت منجر به افزایش تقاضا، نارضایتی اجتماعی، ازدواج غیرقانونی و بی‌تابیتی، فرزندان بحران هویت، افزایش روحیه تضاد و مبارزه منفی، تغییر ترکیب جمعیتی، سست شدن ابعاد و انسجام خانواده، عدم احترام به قانون و توسعه مفاسد اجتماعی، اسباب فراهم شدن بزهکاری مهاجر، افزایش جمعیت کم و بیسواد و فاقد تخصص، افزایش شکاف طبقاتی، افزایش میزان جنایت و بزهکاری، قتل عمد با انگیزه‌های مختلف، شیوع بیماری‌های واگیردار، هزینه‌های بهداشتی فراوان
۵	فرهنگی	دوگانگی فرهنگی، گم‌گشتگی فرهنگی، گسیختگی و عدم تعادل فرهنگی، اشاعه و توزیع و فروش کالاهای به اصطلاح فرهنگی از نوع مبتذل و غیراخلاقی، توزیع مواد مخدر و افزایش اعتیاد، تغییر بافت جمعیت از نظر قومی، مذهبی در بعضی از مناطق مرزی سیستان و بلوچستان و خراسان، تقویت قوم‌گرایی در مناطق مرزی
۶	حقوقی - قضایی	افزایش ازدواج‌های غیررسمی و غیرقانونی مهاجران با مردم بومی، انجام ازدواج‌های غیرقانونی با اتباع ایرانی (که اکثراً نافرجام و علت اصلی آن غیرقانونی است هیچ‌گونه پشتوانه قانونی در حمایت از این‌گونه ازدواج‌ها وجود ندارد)، به وجود آوردن فرزندان بی‌هویت در پی ازدواج‌های غیرقانونی مختلط با اتباع بیگانه، عدم امکان برخورد و محاکمه قضایی با توجه نبود بسترهای دادرسی برای مهاجرینی که مرتکب جرم می‌شوند و به علت غیرقانونی بودن هویت آنان مشخص نیست یا بعد از ارتکاب جرم از مرز خارج می‌شوند.

نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور: اصلی‌ترین دلیل ایجاد مرز را می‌توان امنیت و صیانت از خود در برابر دیگران عنوان کرد. زیرا ورود و خروج هرگونه اشخاص و کالاهای غیرمجاز و تجاوزات خارجی که باعث اختلال در سیستم اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و بهداشتی می‌گردد، از طریق مرزها انجام می‌گیرد و اگر کنترل مطلوبی در مرزها انجام شود نه تنها امنیت در مرز بلکه در داخل کشور هم تأمین نخواهد شد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۸)؛ به عبارت دیگر، آسایش و امنیت برای شهروندان در مرزها و در فضاهای عمومی شهر مرزی آن‌چنان حائز اهمیت است که یکی از مؤلفه‌های مهم در تعیین برنامه‌ریزی در مناطق مرزی، امنیت و عوامل امنیتی می‌باشد (زمانی، ۱۳۹۱: ۵۲۸).

بدون وجود امنیت و هماهنگی نیروهای ایجادکننده آن در مرزها، نه محیط مناسبی برای آزادی و عدالت و رشد فضائل و کرامت‌های انسانی فراهم می‌آید و نه شرایط زندگی انسانی در جامعه وجود خواهد داشت. ناپایداری امنیت در مناطق مرزی، ناکامی و بی‌اعتمادی به بار خواهد آورد و به سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و برنامه‌های توسعه و رفاه اجتماعی آسیب جدی خواهد زد. مهم‌ترین کارکرد مرز نیز، ایجاد مانع و عامل بازدارنده است (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۸۵).

مفهوم ایجاد امنیت در مرز نیز، جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قاعده در طول مرزهای یک کشور و کانالیزه نمودن تردد اشخاص و حمل و نقل با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است؛ بنابراین مهم‌ترین و اصلی‌ترین نقش مرز، ایجاد مانع در برابر حرکت انسان، کالا و افکار است که تحت عنوان امنیت مرز هم خوانده می‌شود (اخباری و نامی، ۱۳۸۸: ۵۰). در حال حاضر نیز، ایران همانند بسیاری از کشورها برای ورود به قلمرو خود تشریفاتی از جمله اخذ روادید یا ویزا را پیش‌بینی نموده که امکان ورود، اقامت و عبور مجاز بیگانگان به کشور را فراهم می‌کند و می‌تواند بر اعمال آن‌ها نظارت داشته باشد؛ اما در مقابل، ورود، اقامت و عبور بیگانگان تحت عنوان غیرمجاز یا به صورت پناهنده یا آواره یکی از مسائلی است که کشور ما را با چالش‌های متعددی روبرو کرده است. ایران به دلیل وسعت قلمرو مرزی خود دارای همسایگان متعددی است که هرکدام در وضعیت خاصی قرار دارند و بعضاً با تغییرات حاکمیتی روبرو بوده‌اند (عزتی، ۱۳۸۶: ۱). در این بین موضوع ورود اتباع بیگانه به کشور که اغلب به صورت غیرقانونی و از مرزهای کشور انجام می‌گیرد، یکی از چالش‌های اصلی کشور بوده که امنیت مرزهای کشور و مناطق مرزی به‌خصوص مرزهای شرقی ایران با کشورهای پاکستان و افغانستان که به دلیل وجود شرایطی چون فقر و محرومیت مرزنشینان و بی‌ثباتی سیاسی و تنش‌های سیاسی پی‌درپی، فقدان

وجود چتر حاکمیتی فراگیر و رواج فضای هرج و مرج و بی قانونی در بخش زیادی از مناطق مرزی، حضور و فعالیت گروه‌های مسلح تروریستی همچون طالبان و القاعده و کارتل‌های مواد مخدر در افغانستان، گروه‌های معاند، قاچاقچیان و اشرار و... یکی از مناطق بحران‌خیز و آسیب‌پذیر مرزی کشور محسوب می‌شود که باعث ایجاد زمینه تردهای غیرقانونی و مهاجرت و در مراتب بعدی باعث ایجاد بحران‌های اقتصادی و نامنی در سطوح بالاتر می‌شود.

جدول شماره (۲): نظم و امنیت مناطق مرزی و مؤلفه‌های آن

ردیف	مؤلفه‌ها	فرصت‌ها و قوت‌های مناطق مرزی	تهدیدها و آسیب‌های مناطق مرزی
۱	امنیت مرزی	وجود ثبات سیاسی، وجود آرامش و امنیت مرزی، رسیدگی سریع و به موقع جرائم و تخلفات مرزی، مبارزه با اشرار، متجاوزین و مجرمین،	پدیده اشرار سیاسی و بروز نامنی از نوع تروریسم، وجود بی‌ثباتی در کشورهای همسایه، تردد غیرمجاز اتباع خارجه و عدم نظارت و کنترل مؤثر بر آن، قاچاق مواد مخدر و افزایش تردد غیرمجاز، مواد مخدر تغذیه‌کننده تروریسم، مهاجرت‌های غیرقانونی و جنایات سازمان‌یافته، نامنی‌های ناشی از تحرک گروه‌های ضدانقلاب، حضور نیروهای فرامنطقه‌ای و ناتو، قاچاق انسان و تردهای غیرقانونی اتباع پاکستان و افغانستان، قاچاق سوخت و کالا، دارو، سلاح، فعالیت‌های گروه‌های تروریستی و اشرار
۲	سیاسی	ساختار متنوع قومیتی، ناحیه‌گرایی سیاسی متنوع از نوع ناحیه‌گرایی سیاسی فرهنگی است. ناحیه‌گرایی سیاسی، پیوستگی فضایی با فضای جغرافیایی - سیاسی ماورا مرزهای سیاسی، گستره جغرافیایی، طولانی بودن مرزها، تعدد همسایگان و موقعیت ژئوپلیتیکی	بروز تحرکات واگرایانه به‌ویژه در مناطق قومی، طولانی بودن مرزها و تعدد همسایگان و تنوع محیطی اعم از طبیعی و انسانی؛ مرزهای تحمیلی و تداخل قومی - فرهنگی با کشورهای همجوار؛ توسعه‌نیافتگی مناطق پیرامونی و مرزی؛ چالش‌ها و اختلافات زیست‌محیطی و منابع طبیعی؛ موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی مرزها؛ روند تحولات و تغییرات نظام‌های سیاسی کشورهای همجوار؛ اوضاع نامساعد و بی‌ثباتی کشورهای همجوار؛ علایق و استراتژی‌های قدرت‌ها نسبت به منطقه موردنظر؛ جهانی‌شدن و تحول در کارکرد مرزها؛ عدم راهبرد مناسب و منسجم در مدیریت مرزی کشورها

<p>قاجاق مواد مخدر و تسهیل ورود سایر کالاهای قاچاق از مرزها، افزایش هزینه‌های کنترل و انسداد مرزی، افزایش قاچاق مواد مخدر در داخل کشور، قاچاق سوخت و کالا، وضعیت معیشتی مرزنشینان در دو سوی مرز، محرومیت مناطق مرزی و نبود بازار کار مناسب</p>	<p>وجود و توسعه بازارچه‌های مرزی که علاوه بر صادرات و کسب درآمد ارزی، برای مرزنشینان اشتغال ایجاد کرده و از گسترش پدیده قاچاق کالا جلوگیری می‌کند، توجه به وضعیت اقتصادی و معیشتی مرزنشینان، توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها، توسعه پایدار در مناطق مرزی که با سرمایه‌گذاری کلان،</p>	<p>۳</p>
<p>مهاجرت غیرقانونی، ازدواج‌های غیرقانونی تولد فرزندان بی‌هویت</p>	<p>جوان بودن جمعیت در مناطق مرزی شرق، شناخت درست مسئولان دیگر نهادهای مرتبط با شهر از مسائل، برنامه‌ریزی دقیق و مدیریتی مشخص، مشارکت‌های مردمی</p>	<p>۴</p>
<p>پیوندهای مذهبی، قومی و قبیله‌ای در این منطقه همراه با قاچاق مواد مخدر و تسلیحات، تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، دریافت شبکه‌های تلویزیونی کشورهای همسایه، نفوذ و مداخله عوامل بیگانه در درگیری‌های قومی و منطقه‌ای، تنوع ناهمگونی فرقه‌ها و اقلیت‌های قومی و مذهبی</p>	<p>بستر فرهنگی - تاریخی منسجم، همزیستی مسالمت‌آمیز و سازگاری قومی، مذهبی، نژادی، زبانی و چگونگی گسترش قدرت نخبگان نقش، تأثیر رسانه‌های جمعی به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر افکار عمومی مرزنشینان، اقوام هم‌آیین در کشورهای همسایه، آموزش‌های فرهنگی</p>	<p>۵</p>
<p>مشکلات هویتی و بی‌تابیتی و تابعیت مضاعف، عدم امکان رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت و غیرقانونی</p>	<p>رعایت حقوق شهروندی مرزنشینان</p>	<p>۶ حقوقی - قضایی</p>

(جمع‌بندی توسط نگارنده: ۱۳۹۵)

روش تحقیق:

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و از نظر هدف از نوع کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش خبرگان و متخصصین دانشگاهی و آکادمیک این حوزه در سطح ملی و همچنین متصدیان و خبرگان این عرصه در سطح سه استان خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان و در چارچوب مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مهاجرت (سیاسی-امنیتی، جغرافیایی-طبیعی و اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی) و با حداقل مدرک کارشناسی ارشد و داشتن ۳ سال سابقه کار است. در این پژوهش از آنجائی که تحقیق بر روی کل جامعه آماری بسیار وقت‌گیر و پرهزینه است؛ لذا از نمونه‌گیری استفاده شد و چنانچه بخواهیم نتایج حاصل از نمونه را به کل جامعه تعمیم دهیم باید از روش نمونه‌گیری استاندارد استفاده شود؛ بنابراین برای تعیین حجم نمونه جامعه اول برای ارزیابی مدل پژوهش ۱۵ نفر خبرگان حوزه‌های مرتبط با موضوع از نمونه‌گیری به روش هدفمند و برای استخراج حجم نمونه جامعه دوم با توجه به نامعلوم بودن حجم جامعه آماری از فرمول زیر استفاده که ۱۱۵ نفر برآورد گردید.

$$n = \frac{z^2 \frac{p}{1-p} \delta^2}{d^2}$$

در این تحقیق پژوهشگر از هر دو روش گردآوری اطلاعات یعنی روش‌های میدانی (مصاحبه عمیق و پرسشنامه) و کتابخانه‌ای علمی و تخصصی و سایت‌های اینترنتی معتبر بهره گرفت. برای تحلیل نقاط قوت، ضعف به‌عنوان عوامل داخلی و فرصت و تهدید به‌عنوان عوامل بیرونی از مدل برنامه‌ریزی استراتژیک (SWOT) استفاده شد و راهبردهای نهایی با استفاده از ترکیب هرکدام از راهبردها با راهبردهای دیگر انتخاب و اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس میزان امتیاز وزنی نهایی مورد توجه قرار گرفت و سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی نیز بر اساس نظرات کارشناسان مرتبط مورد توجه قرار گرفت.

بحث و یافته‌های تحلیل SWOT

جدول شماره ۳ نشان‌دهنده خلاصه تجزیه و تحلیل فرصت‌هاست که میانگین رتبه‌ای کل آن ۳/۴۱ می‌باشد و همچنین تحلیل داده‌های تهدیدات مطرح شده در حوزه موضوع مورد نظر نشان می‌دهد که میانگین رتبه‌ای کل تهدیدات مطرح شده برابر با ۳/۸۱ است و امتیاز وزنی کل تهدیدات نیز برابر با ۲/۹۲ می‌باشد. همچنین تحلیل محیط درونی نشان‌دهنده آن است که میانگین رتبه‌ای نقاط

۱۶۶ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره سی ام، زمستان ۱۳۹۷ ————— ♦

قوت‌ها برابر با ۴/۴۸ و امتیاز کل وزنی آن ۲/۴۰ می‌باشد و در نهایت میانگین رتبه‌ای کل ضعف‌های درون سیستمی برابر با ۳/۶۸ است که امتیاز وزنی نهایی به‌دست‌آمده برابر ۲/۳۷ می‌باشد. لذا تجزیه و تحلیل کل سیستم در حالت خام نشان می‌دهد که تهدیدات برون سیستمی نسبت به فرصت‌های برون سیستمی و محیط داخلی برتری بیشتری را نشان می‌دهد و بعد از آن امتیاز وزنی نقاط قوت‌ها برتری را نشان می‌دهد که نیازمند لزوم توجه به این محیط‌ها می‌باشد؛ به عبارت دیگر تجزیه و تحلیل اولیه نشان می‌دهد که با اینکه قوت‌های بسیار زیاد در محیط داخلی وجود دارد ولی تهدیدات خارجی تأثیرگذار دیگری را نیز وجود دارد که توجه بیشتری را می‌طلبد. ولی با این‌همه فرصت‌های مطرح برون سیستمی فعالی نیز وجود دارد که بالقوه است و لزوم توجه و تبدیل آن به بالفعل را تأکید می‌کند. همچنین ضعف‌های درون سیستمی که نیازمند توجه و مدیریت بهینه از طریق تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان را مورد لحاظ قرار می‌دهد. در ادامه سایر جداول نقاط ضعف و فرصت و تهدید بیان شده است.

جدول شماره (۳): خلاصه تجزیه و تحلیل فرصت‌ها

رتبه	امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	میانگین رتبه‌ای	فرصت‌ها
۷	۰/۲۸۵	۳	۰/۰۹۵	۳/۲۵۲	۰۱: حمایت جامعه جهانی و سازمان‌های بین‌المللی برای مدیریت مهاجرت‌های غیرقانونی
۸	۰/۲۸۳	۳	۰/۰۹۴	۳/۲۳۴	۰۲: تعیین مشوق‌هایی برای بازگشت مهاجرین غیرقانونی از سوی کشور مهاجر فرست
۶	۰/۲۹۶	۳	۰/۰۹۸	۳/۳۸۲	۰۳: عضویت کشور در سازمان‌ها و کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی مرتبط با مهاجرت
۱۰	۰/۱۹۶	۲	۰/۰۹۸	۳/۳۶۵	۰۴: تحول رویکردهای جهانی نسبت به کارکردهای مرز و کنترل مهاجرین غیرقانونی
۵	۰/۳۱۰	۳	۰/۱۰۳	۳/۵۳۹	۰۵: اشتراکات فرهنگی، تاریخی، دینی و مذهبی مهاجرین و تأثیرپذیری آنان.
۲	۰/۱۹۸	۲	۰/۰۹۹	۳/۴۱۷	۰۶: زمینه ارتقاء تحصیلی در کشور و اثرپذیری فکری و فرهنگی
۱	۰/۴۲۷	۴	۰/۱۰۶	۳/۶۵۲	۰۷: امکان تأمین نیروی کار ارزان در کشور
۳	۰/۱۹۶	۲	۰/۰۹۸	۳/۳۷۳	۰۸: امکان تأثیرپذیری مهاجرین در جهت منافع کشور
۹	۰/۱۹۷	۲	۰/۰۹۸	۳/۳۸۲	۰۹: همکاری اطلاعاتی در ارتباط با مسائل منطقه‌ای

۴	۰/۳۱۴	۳	۰/۱۰۴	۳/۵۸۲	۱۰: امتیازگیری از کشورهای مهاجرفرست در زمینه همکاری‌های سیاسی - اقتصادی
-	۲/۷۱۴	-	۱	۳/۴۱۷	کل

جدول شماره (۴): خلاصه تجزیه و تحلیل تهدیدها

رتبه	امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	میانگین رتبه‌ای	تهدیدها
۷	۰/۲۲۳	۳	۰/۰۷۴	۳/۹۸۲	T۱: امکان اقدامات جاسوسی برای سرویس‌های معاند و معارض کشور
۱۳	۰/۱۴۳	۲	۰/۰۷۱	۳/۸۳۴	T۲: امکان ایجاد شکاف و درگیری بین افراد مهاجر و مردم بومی
۱	۰/۱۴۸	۲	۰/۰۷۴	۳/۹۷۳	T۳: امکان افزایش جرائم و جنایات سازمان‌یافته توسط مهاجرین غیرقانونی
۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۰۷۳	۳/۹۰۴	T۴: بهره‌گیری قدرت‌های جهانی از مهاجرین غیرقانونی در جهت پیشبرد اهداف خود
۹	۰/۲۱۵	۳	۰/۰۷۱	۳/۸۳۴	T۵: ایجاد مشکل و تحمیل هزینه برای مدیریت و کنترل مرزهای مشترک
۱۴	۰/۱۴۱	۲	۰/۰۷۰	۳/۷۷۳	T۶: فرار مجرمین از قانون کشورهای همجوار
۳	۰/۲۸۸	۴	۰/۰۷۲	۳/۸۵۲	T۷: افزایش قاچاق انسان، مواد مخدر، سوخت، کالا و...
۱۲	۰/۱۹۴	۳	۰/۰۶۴	۳/۴۶	T۸: تخریب مراکز و منابع طبیعی و زیستگاه‌های گیاهی و جانوری
۵	۰/۲۷۶	۴	۰/۰۶۹	۳/۶۹۵	T۹: مشکلات زیست‌محیطی، بهداشتی و درمانی و شیوع بیماری
۶	۰/۲۲۴	۳	۰/۰۷۴	۴/۰۰۸	T۱۰: نقض قوانین و مقررات کشور در مرز
۱۱	۰/۲۰۵	۳	۰/۰۶۸	۳/۶۶۹	T۱۱: افزایش درگیری بین نیروهای مرزی و انتظامی با مهاجرین غیرقانونی
۴	۰/۲۸۵	۴	۰/۰۷۱	۳/۸۱۷	T۱۲: امکان تردد عناصر تروریست در ترکیب و پوشش مهاجر غیرقانونی
۱۰	۰/۲۱۱	۳	۰/۰۷۰	۳/۷۷۳	T۱۳: تصاحب مشاغل توسط مهاجرین غیرقانونی و افزایش بیکاری در کشور
۸	۰/۲۱۷	۳	۰/۰۷۲	۳/۸۷۸	T۱۴: امکان همکاری اطلاعاتی مهاجرین با برخی جریان‌های تروریستی
-	۲/۹۲۳	-	۱	۳/۸۱۸	کل

جدول شماره (۵): خلاصه تجزیه و تحلیل قوت‌ها

رتبه	امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	میانگین رتبه‌ای	قوت‌ها
۶	۰/۲۰۴	۲	۰/۱۰۲	۳/۵۸۲	S۱: امکان استفاده از نیروی کار ارزان‌تر در کشور
۲	۰/۳۰۲	۳	۰/۱۰۰	۳/۵۱۳	S۲: امکان تأثیرگذاری بر افراد مهاجر در جهت منافع ملی
۸	۰/۱۹۹	۲	۰/۰۹۹	۳/۴۶۹	S۳: بالابودن درآمد و دستمزد در کشور
۱	۰/۳۰۴	۳	۰/۱۰۱	۳/۵۳۹	S۴: تنوع شغلی و امکان بیشتر سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی در کشور مقصد
۱۰	۰/۱۹۴	۲	۰/۰۹۷	۳/۴۰۸	S۵: تعلق دینی و مذهبی و فرهنگی و تأثیرپذیری مهاجرین
۴	۰/۲۸۷	۳	۰/۰۹۵	۳/۳۳۹	S۶: امکان برنامه‌ریزی و کنترل و نظارت بر مرز
۹	۰/۱۹۴	۲	۰/۰۹۷	۳/۳۹۱	S۷: وجود قدرت قانونی برای عدم به‌کارگیری مهاجرین غیرقانونی در کشور
۳	۰/۲۹۷	۳	۰/۰۹۹	۳/۴۵۲	S۸: وجود اراده قوی برای تعیین و اجرای راهبرد مناسب و منسجم در مدیریت مرزی
۷	۰/۲۰۲	۲	۰/۱۰۱	۳/۵۳۹	S۹: امکان توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و منزلت اجتماعی مرزنشینان
۵	۰/۲۰۶	۲	۰/۱۰۳	۳/۵۹۱	S۱۰: وجود بارگاه ملکوتی امام هشتم (ع) و تأثیرپذیری محبان آن حضرت
-	۲/۴۰۳	-	۱	۳/۴۸۲	کل

جدول شماره (۶): خلاصه تجزیه و تحلیل ضعف‌ها

رتبه	امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	میانگین رتبه‌ای	ضعف‌ها
۸	۰/۲۲۰	۳	۰/۰۷۳	۳/۸	W۱: مرزهای گسترده با کشورهای همجوار بدون عوارض بازدارنده
۷	۰/۲۲۱	۳	۰/۰۷۳	۳/۸۱۱	W۲: مشکل منابع آبی و کم توجهی به بخش کشاورزی در مناطق مرزی
۱۳	۰/۱۴۲	۲	۰/۰۷۱	۳/۶۹۲	W۳: جدا افتادگی و گسستگی میان مناطق مرزی و مناطق داخلی کشور
۳	۰/۱۳۸	۲	۰/۰۶۹	۳/۵۸۲	W۴: ناهمگنی مناطق با نرخ افزایش طبیعی جمعیت
۲	۰/۲۱۹	۳	۰/۰۷۳	۳/۷۸۲	W۵: تحمیل هزینه‌های مضاعف برای کنترل و انسداد مرزی
۵	۰/۲۲۵	۳	۰/۰۷۵	۳/۸۷۸	W۶: محرومیت مناطق مرزی از بعد توسعه اقتصادی مشکلات معیشتی مرزنشینان

۱	۰/۱۴۶	۲	۰/۰۷۳	۳/۸۰۸	W۷: بازار کار نامناسب و به عبارتی معضل بیکاری در مناطق مرزی
۴	۰/۱۳۶	۲	۰/۰۶۸	۳/۵۳۹	W۸: ازدواج‌های غیرقانونی مهاجرین با اتباع داخلی و تولد فرزندان بی‌هویت
۱۰	۰/۱۳۶	۲	۰/۰۶۸	۳/۵۲۱	W۹: مشکلات رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت، بدون تابعیت در داخل کشور
۱۴	۰/۱۴۱	۲	۰/۰۷۰	۳/۶۴۳	W۱۰: گرایش به قاچاق مردم مناطق مرزی به علت بیکاری و نبود کار مناسب
۱۲	۰/۱۴۳	۲	۰/۰۷۱	۳/۷۱۳	W۱۱: عدم استقبال نیروهای کار داخلی در امور خدماتی و برخی مشاغل سخت
۹	۰/۲۱۰	۳	۰/۰۷۰	۳/۶۱۷	W۱۲: وجود افراد فرصت‌طلب داخلی برای انتقال مهاجرین غیرقانونی با هدف درآمد
۱۱	۰/۱۳۲	۲	۰/۰۶۶	۳/۴۵۲	W۱۳: ازدواج‌های غیررسمی و غیرقانونی مهاجرین و افزایش کودکان فاقد تابعیت
۶	۰/۱۴۶	۲	۰/۰۷۳	۳/۸۱۸	W۱۴: سوءاستفاده کارفرمایان از مهاجرین غیرمجاز با هدف کاهش دستمزد
-	۲/۳۷	-	۱	۳/۶۸۹	کل

ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی SWOT: برای تشکیل ماتریس راهبردها، نمرات

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی در ابعاد عمودی و افقی این ماتریس قرار می‌گیرند تا ماتریس مشخص و راهبرد مناسب اتخاذ گردد. چنانچه در ماتریس چهارخانه‌ای نمرات ماتریس عوامل داخلی و خارجی هر دو کمتر از ۲/۵ باشد، سازمان در خانه شماره ۳ جدول و موقعیت تدافعی قرار خواهد داشت و چنانچه نمرات هر دو ماتریس نمرات بالاتر از ۲/۵ باشد سازمان در خانه ۲ و موقعیت تهاجمی خواهد بود و اگر نمره ماتریس عوامل داخلی بیشتر از ۲/۵ و نمره ماتریس عوامل خارجی کمتر از ۲/۵ باشد؛ سازمان در موقعیت رقابتی قرار دارد و اگر امتیازات برعکس باشد سازمان در موقعیت محافظه‌کارانه قرار می‌گیرد (دهقانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۰۵).

با تحلیل‌های صورت گرفته در جداول فوق مشخص گردید که میانگین ماتریس عوامل داخلی برابر ۲/۳۸۵ و همچنین میانگین کلی ماتریس عوامل خارجی برابر با ۲/۸۱۵ است؛ به عبارت دیگر این امر نشان می‌دهد ماتریس ارزیابی در موقعیت محافظه‌کارانه قرار دارد و همچنین با وجود این - که نقاط قوت و فرصت فراوانی در سیستم وجود دارد، ولی درعین حال سیستم دارای تهدیدات و

۱۷۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره سی ام، زمستان ۱۳۹۷

نقاط ضعف فراوانی نیز می باشد که لزوم ارائه و پیاده سازی راهکارها و راهبردهای علمی و عملیاتی و اجرایی را می طلبد. به بیان دیگر در راهبردسنجی فرصت ها می بایست به حداکثر برسد و ضعف ها نیز تا حد ممکن تقلیل یابد، چراکه به نظر پرسش شوندهگان ضعف های درون سیستمی بیشتری در سازمان و سیستم وجود دارد که لزوم توجه قابل ملاحظه ای را می طلبد.

نمره نهایی ارزیابی عوامل داخلی (IFE) ۱ ۲/۳۸ ۲ /۵ ۴		۴	نمره نهایی ارزیابی عوامل خارجی (EFE) ۳/۱۴
محافظة کارانه (۱)	تهاجمی (۲) ۲/۸۱		
تدافعی (۳)	رقابتی (۴)	۱	

شکل شماره (۴): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

مرحله تطبیق و تعیین راهبردها: مرحله تطبیق و تعیین راهبردها در واقع شامل دو مرحله است. ابتدا مرحله تدوین استراتژی های اولیه که از طریق ماتریس SWOT انجام شده و سپس مرحله انتخاب استراتژی های قابل قبول که از طریق ماتریس داخلی و خارجی به ترتیب زیر صورت گرفته است. به عبارت دیگر ماتریس سوات امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد متفاوت را فراهم می آورد. برحسب وضعیت سیستم، چهار دسته راهبرد را که از نظر درجه کنشگری متفاوت هستند، می توان تدوین کرد.

جدول شماره (۷): راهبردهای چهارگانه بر اساس تحلیل SWOT

راهبردهای چهارگانه بر اساس تحلیل swot		محیط داخلی	
		قوت ها	ضعف ها
محیط خارجی	فرصت ها	راهبرد تهاجمی (SO) (حداکثر - حداکثر)	راهبرد انطباقی (WO) (حداقل - حداکثر)
	تهدیدها	راهبرد اقتضایی (ST) (حداکثر - حداقل)	راهبرد دفاعی (WT) (حداقل - حداقل)

(ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۷)

در این بخش با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی که راهبرد از نوع محافظه‌کارانه به دست آمد، از نقاط فرصت‌ها برای بهره‌گیری هر چه بیشتر از محیط بیرونی استفاده می‌گردد تا پتانسیل‌ها و قابلیت‌های نهفته و بالقوه‌اش را به حداکثر رساند و همچنین برای مقابله و برنامه‌ریزی در جهت کاهش ضعف‌ها استفاده می‌گردد؛ بنابراین در جدول شماره ۴-۱۳ به ارائه راهبردهای متنوع اقدام گردیده ولی با توجه به ماتریس به‌دست‌آمده (محافظه‌کارانه) به بیان حداکثری این نوع از راهبرد پرداخته گردیده است، به‌گونه‌ای که برای این نوع راهبرد ۷ راهبرد نهایی با تلفیق نقاط ضعف درون سیستمی و فرصت‌های برون سیستمی به‌دست‌آمده است ولی برای سایر راهبردها از قبیل تهاجمی با ۵ راهبرد، تنوع با ۳ و تدافعی هم با ۴ راهبرد به‌دست‌آمده، شرح داده شده است.

جدول شماره ۸: ماتریس تهدیدها، فرصت‌ها، نقاط قوت و نقاط ضعف (SWOT)

ضعف‌ها (W)	قوت‌ها (S)	<p>عوامل داخلی (IFE)</p> <p>عوامل خارجی (EFE)</p>
<p>W۱: مرزهای گسترده با کشورهای همجوار بدون عوارض بازدارنده</p> <p>W۲: مشکل منابع آبی و کم‌توجهی به بخش کشاورزی در مناطق مرزی</p> <p>W۳: جدافتادگی و گسستگی میان مناطق مرزی و مناطق داخلی کشور</p> <p>W۴: ناهمگنی مناطق با نرخ افزایش طبیعی جمعیت</p> <p>W۵: تحمیل هزینه‌های مضاعف برای کنترل و انسداد مرزی</p> <p>W۶: محرومیت مناطق مرزی از بعد اقتصادی و مشکلات معیشتی مرزنیسانان</p> <p>W۷: بازار کار نامناسب و به عبارتی معضل بیکاری در مناطق مرزی</p> <p>W۸: ازدواج‌های غیرقانونی مهاجرین با اتباع داخلی و تولد فرزندان بی‌هویت</p> <p>W۹: مشکلات رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت، بدون تابعیت در داخل کشور</p> <p>W۱۰: گرایش به قاچاق در مناطق مرزی به علت بیکاری و نبود کار مناسب</p> <p>W۱۱: عدم استقبال نیروهای کار داخلی در امور خدماتی و برخی مشاغل سخت</p> <p>W۱۲: وجود افراد فرصت‌طلب داخلی برای انتقال مهاجرین غیرقانونی با هدف کسب درآمد</p> <p>W۱۳: ازدواج‌های غیررسمی و غیرقانونی مهاجرین</p>	<p>S۱: امکان استفاده از نیروی کار ارزان‌تر در کشور</p> <p>S۲: امکان تأثیرگذاری بر افراد مهاجر در جهت منافع ملی</p> <p>S۳: بالا بودن درآمد و دستمزد در کشور</p> <p>S۴: تنوع شغلی و امکان پیشتر سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی در کشور مقصد</p> <p>S۵: تعلق دینی و مذهبی و فرهنگی و تأثیرپذیری مهاجرین</p> <p>S۶: امکان برنامه‌ریزی و کنترل و نظارت بر مرز</p> <p>S۷: وجود قدرت قانونی برای عدم به‌کارگیری مهاجرین غیرقانونی در کشور</p> <p>S۸: وجود اراده قوی برای تعیین و اجرای راهبرد مناسب و منسجم در مدیریت مرزی کشور</p> <p>S۹: امکان توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و منزلت اجتماعی مرزنیسانان</p> <p>S۱۰: وجود بارگاه ملکوتی امام هشتم (ع) و تأثیرپذیری مجبان آن حضرت از میان مهاجرین</p>	

و افزایش کودکان فاقد تابعیت در کشور W1۴: سوءاستفاده کارفرمایان از مهاجرین غیرمجاز با هدف کاهش دستمزد		
استراتژی‌های بازنگری و محافظه کارانه (WO)	استراتژی‌های رقابتی/تهاجمی (SO)	فرصت‌ها (O)
<p>WO۱: امتیازگیری از کشورهای مهاجرفرست در جهت مقابله با مشکل تأمین آب مناطق مرزی کشور (هیرمند) و تحمیل بخشی از هزینه‌های انسداد و کنترل مرزی بر آن‌ها</p> <p>WO۲: تلاش در جهت وارد کردن جامعه جهانی و سازمان‌های بین‌المللی برای مدیریت مهاجرت‌های غیرقانونی در راستای تقویت مرزهای وسیع بین‌المللی</p> <p>WO۳: تقویت بازار کار و توسعه اقتصادی مناطق مرزی در راستای مقابله با قاچاق انسان در مناطق مرزی به علت عدم اشتغال و کسب درآمد از راه مهاجرت غیرقانونی</p> <p>WO۴: برخورد قاطع با کارفرمایان مهاجرین غیرقانونی در جهت مقابله با عوامل جاذب مهاجرت‌های غیرقانونی در سطح شهرها</p> <p>WO۵: بهره‌برداری از اشتراکات فرهنگی، تاریخی، دینی مهاجرین در جهت مقابله با ناهنجاری‌های اجتماعی مهاجرین از قبیل ازدواج‌های غیررسمی و تأثیرپذیری مهاجرت در جهت منافع ملی ایران</p> <p>WO۶: بهره‌گیری از مفاد کنوانسیون‌ها، معاهدات بین‌المللی مرتبط با مهاجرت در جهت رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت</p> <p>WO۷: برخورد قاطع با انتقال‌دهندگان مهاجرین غیرقانونی از مناطق مرزی به داخل کشور در زمینه کنترل کارکردهای مرز و کنترل مهاجرین</p>	<p>SO۱: افزایش بهره‌برداری بهینه از نیروی مهاجرین موجود به‌خصوص در مناطق مرزی با استفاده از مشوق‌های ترغیب‌کننده</p> <p>SO۲: ارتقای مدیریت و برنامه‌ریزی بلندمدت برای افراد مهاجر در جهت منافع ملی با توجه به اشتراکات فرهنگی - دینی</p> <p>SO۳: تأکید بر بهره‌برداری عملیاتی از راهبردهای بلندمدت مدیریت مناطق مرزی و افزایش منزلت اجتماعی در جهت همکاری اطلاعاتی برای کنترل مهاجرت غیرقانونی</p> <p>SO۴: افزایش استفاده از مقررات و معاهدات ملی و بین‌المللی در جهت کنترل مهاجرت‌های غیرقانونی مرزی با توجه به امکان برنامه‌ریزی بلندمدت</p> <p>SO۵: تلاش بر امتیازگیری از جامعه جهانی و مقاصد مهاجرفرست در راستای منافع ملی به جهت وجود مفادهای قانونی در کشور</p>	<p>O۱: حمایت جامعه جهانی و سازمان‌های بین‌المللی برای کنترل و مدیریت مهاجرت‌های غیرقانونی</p> <p>O۲: تعیین مشوق‌هایی برای بازگشت مهاجرین غیرقانونی از سوی کشور مهاجرفرست</p> <p>O۳: عضویت کشور در سازمان‌ها و کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی مرتبط با مهاجرت</p> <p>O۴: تحول رویکردهای جهانی نسبت به کارکردهای مرز و کنترل مهاجرین غیرقانونی</p> <p>O۵: اشتراکات فرهنگی، تاریخی، دینی و مذهبی مهاجرین و تأثیرپذیری آنان</p> <p>O۶: زمینه ارتقاء تحصیلی در کشور و اثرپذیری فکری و فرهنگی</p> <p>O۷: امکان تأمین نیروی کار ارزان در کشور</p> <p>O۸: امکان تأثیرپذیری مهاجرین در جهت منافع کشور</p> <p>O۹: همکاری اطلاعاتی در ارتباط با مسائل منطقه‌ای</p> <p>O۱۰: امتیازگیری از کشورهای مهاجرفرست در زمینه همکاری‌های سیاسی - اقتصادی</p>
استراتژی‌های تدافعی (WT)	استراتژی‌های تنوع (ST)	تهدیدها (T)
<p>WT۱: تلاش در جهت انسداد کامل و با امنیت بالا مرزهای مشترک در راستای مبارزه با ناقضین قوانین و مقررات در مناطق مرزی همراه با بهبود وضعیت اقتصادی مردم مناطق مرزی در جهت کنترل بیشتر خطوط مرزی</p> <p>WT۲: رایزنی در خصوص توسعه اقتصادی مناطق مرزی منطبق با آمایش سرزمین به‌ویژه اشتغال‌زایی مناطق با وضعیت بحرانی بالا در راستای مقابله با قاچاق انسان و روی‌آوری به مشاغل مرتبط با</p>	<p>ST۱: کنترل بیشتر افسراد مهاجر در جهت جلوگیری از اثرات سوء آن‌ها بر منافع ملی (همکاری اطلاعاتی، عناصر پوششی، اقدامات خرابکارانه و ...) با توجه به وجود قدرت قانونی داخلی</p> <p>ST۲: تعقیب و کنترل بیشتر سازمان‌ها، شرکت‌ها، پیمانکاران و ... برای عدم به‌کارگیری مهاجرین غیرقانونی در جهت بالابردن درآمد و اقتضای داخلی</p>	<p>T۱: امکان اقدامات جاسوسی برای سرویس‌های معاند و معارض کشور</p> <p>T۲: امکان ایجاد شکاف و درگیری بین افراد مهاجر و مردم بومی</p> <p>T۳: امکان افزایش جرائم و جنایات سازمان‌یافته توسط مهاجرین غیرقانونی</p> <p>T۴: امکان بهره‌گیری قدرت‌های جهانی از مهاجرین غیرقانونی در جهت پیشبرد اهداف خود در کشور</p> <p>T۵: ایجاد مشکل و تحمیل هزینه برای مدیریت و کنترل مرزهای مشترک</p>

<p>مهاجرت‌های غیرقانونی WT۳: برخورد جدی با مهاجرین و به‌خصوص کارگزاران مهاجران غیرقانونی در نظام قضایی کشور در جهت مقابله با شرایط ترغیب‌کننده مهاجرت‌های غیرقانونی WT۴: ارائه آموزش‌ها و آگاهی‌سنجی به آحاد جامعه به‌ویژه در مناطق مرزی در خصوص تشکیل خانواده با اتباع غیرقانونی و اثرات منفی آن در جهت مقابله با شکاف و درگیری میان افراد بومی و مهاجر</p>	<p>با هدف کنترل فکری و خارج از مرز مهاجرت‌های غیرقانونی ST۳: مدیریت مناسب مرزی کشور در راستای مقابله با نقض قوانین و افزایش درگیری و تحمیل هزینه‌های گزاف در مناطق مرزی ST۴: مقابله عملی با مهاجرت غیرقانونی در راستای کنترل اثرات منفی آن بر کشور (قاچاق انسان، موادمخدر، مشکلات زیست‌محیطی و درمانی و غیره) با توجه به امکان کنترل و نظارت بیشتر بر مرز</p>	<p>T۶: فرار مجرمین از قانون کشورهای همجوار T۷: افزایش قاچاق انسان، مواد مخدر، سوخت، کالا و... T۸: تخریب مراتع و منابع طبیعی و زیستگاه‌های گیاهی و جانوری T۹: مشکلات زیست‌محیطی، بهداشتی و درمانی و شیوع بیماری T۱۰: نقض قوانین و مقررات کشور در مرز T۱۱: افزایش درگیری بین نیروهای مرزی و انتظامی با مهاجرین غیرقانونی T۱۲: امکان تردد عناصر تروریست در ترکیب و پوشش مهاجر غیرقانونی T۱۳: تصاحب مشاغل توسط مهاجرین غیرقانونی و افزایش بیکاری در کشور T۱۴: امکان همکاری اطلاعاتی مهاجرین با برخی جریانات تروریستی</p>
--	---	---

برنامه‌ریزی کمی استراتژیک (اولویت‌بندی راهبردهای قابل قبول): این مرحله با توجه به مراحل

ذیل انجام می‌پذیرد:

- ۱- ابتدا اطلاعات مربوط به عوامل (S,O,W,T) و امتیاز وزنی از جداول خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی به جدول ماتریس SWOT منتقل خواهد شد.
- ۲- کلیه راهبردها از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک در ستون افقی بالا نوشته می‌شود.
- ۳- ضریب اهمیت^۱ AS که امتیازی است بین ۴-۱ بنا به اهمیتی که هر یک از عوامل در تدوین هر راهبرد داشته‌اند. (۱=بی‌اهمیت ۲=اهمیت کم ۳=اهمیت متوسط ۴=اهمیت زیاد)
- ۴- مجموع ضریب اهمیت (TAS^۱) برابر است با امتیاز وزنی ضربدر AS
- ۵- TASها در پایان جمع می‌شوند و تکلیف بهترین برنامه‌ها را به ترتیب اولویت مشخص می‌کند (نوحه‌گر و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۸).

جدول شماره ۹: جدول برنامه‌ریزی کمی استراتژیک (QSPM) کنترل مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

عامل	امتیاز وزنی	استراتژی‌های تهاجمی کنترل مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور														استراتژی‌های محافظه‌کارانه کنترل مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور													
		SO _۱		SO _۲		SO _۳		SO _۴		SO _۵		WO _۱		WO _۲		WO _۳		WO _۴		WO _۵		WO _۶		WO _۷					
		TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS				
S _۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱			
...			
W _۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱			
...		
O _۱	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲	۰/۲۸۵	۲			
...		
T _۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱			
...		
کل	-	-	۱۴/۵۳	-	۱۵/۹۰	-	۱۵/۶۷	-	۱۴/۱۶	-	۱۵/۵۱	-	۱۶/۷۱	-	۱۶/۲۴	-	۱۷/۶۲	-	۱۷/۳۴	-	۱۶/۱۹	-	۱۶/۱۲	-	۱۶/۴۶	-			

عامل	امتیاز وزنی	استراتژی‌های تدافعی کنترل مهاجرت غیرقانونی و امنی مناطق مرزی شرق کشور												استراتژی‌های تنوع کنترل مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور													
		WT _۱		WT _۲		WT _۳		ST _۱		ST _۲		ST _۳		ST _۴													
		TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS												
S _۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	۰/۲۰۴	۱	
...
W _۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	۰/۲۲۰	۱	
...
O _۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	۰/۲۸۵	۱	
...
T _۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	۰/۲۲۳	۱	
...
کل	-	-	۱۱/۵۲	-	۱۲/۳۷	-	۱۲/۱۲	-	۱۴/۰۸	-	۱۱/۲۸	-	۱۲/۱۴	-	۱۱/۰۷	-	

جدول شماره ۱۰: اولویت‌بندی راهبردها بر اساس برنامه‌ریزی کمی استراتژیک (QSPM)

رتبه اهمیت	مجموع امتیاز	راهبردهای مناسب کنترل مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور
۱	۱۷/۶۲	ایجاد فضای کسب و کار متناسب با شرایط مناطق مرزی به منظور تأمین معیشت مرزنشینان
۲	۱۷/۳۴	برخورد قانونی با انتقال‌دهندگان، سازمان‌ها، شرکت‌ها، پیمانکاران و کارفرمایان به‌کارگیرنده مهاجرین غیرقانونی
۳	۱۶/۷۱	دادن امتیاز به مهاجرین قانونی در چارچوب قوانین و مقررات در داخل کشور
۴	۱۶/۴۶	کنترل کامل مرز با استقرار نیروها در خلاءهای مرزی
۵	۱۶/۲۴	کمک جامعه جهانی به توسعه اقتصادی و امنیت کشورهای مهاجرفرست (افغانستان و پاکستان)

۶	۱۶/۱۹	تبیین پیامدهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی مهاجرت غیرقانونی برای مردم مناطق مرز نشین
۷	۱۶/۱۲	بهره‌گیری از مفاد کنوانسیون‌ها، معاهدات بین‌المللی مرتبط با مهاجرت در جهت رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت
۸	۱۵/۹	ارتقای مدیریت و برنامه‌ریزی بلندمدت برای افراد مهاجر در جهت منافع ملی با توجه به اشتراکات فرهنگی - دینی
۹	۱۵/۵۷	تأکید بر افزایش منزلت اجتماعی مرز نشینان در جهت همکاری اطلاعاتی برای کنترل مهاجرت غیرقانونی
۱۰	۱۵/۵۱	تقویت دیپلماسی مناسب با هدف مسئولیت‌پذیری کشورهای مهاجر فرست در کنترل مرزها و مهاجرین غیرقانونی
۱۱	۱۴/۵۳	افزایش بهره‌برداری بهینه از نیروی مهاجرین موجود به‌خصوص در مناطق مرزی با استفاده از مشوق‌های ترغیب‌کننده
۱۲	۱۴/۱۶	افزایش استفاده از مقررات و معاهدات ملی و بین‌المللی در جهت کنترل مهاجرت‌های غیرقانونی
۱۳	۱۴/۰۸	دستگیری، مجازات و طرد مهاجرین غیرقانونی به‌طور مستمر و قاطع
۱۴	۱۲/۳۷	ایجاد تسهیلات برای ورود قانونی به کشور (کاهش هزینه، سرعت در صدور ویزا، دادن اقامت کار به افراد و...)
۱۵	۱۲/۱۴	جلب کمک‌های بین‌المللی به‌منظور تقویت کنترل مرزها و جلوگیری از مهاجرت غیرقانونی
۱۶	۱۱/۵۲	تلاش در جهت انسداد کامل و با امنیت بالا مرزهای مشترک در راستای مبارزه با ناقضین قوانین و مقررات در مناطق مرزی
۱۷	۱۱/۲۸	بازنگری در قوانین با هدف بازدارندگی از قاچاق و انتقال مهاجرین غیرقانونی
۱۸	۱۱/۱۲	ارائه آموزش‌ها و آگاهی‌سنجی به آحاد جامعه مناطق مرزی در خصوص تشکیل خانواده با اتباع غیرقانونی و اثرات منفی آن
۱۹	۱۱/۰۷	مقابله عملی با مهاجرت غیرقانونی در راستای کنترل اثرات منفی آن بر کشور (قاچاق انسان، مواد مخدر، مشکلات زیست‌محیطی و درمانی و غیره) با توجه به امکان کنترل و نظارت بیشتر بر مرز

نتیجه‌گیری:

نتایج به دست آمده از جدول برنامه‌ریزی کمی استراتژیک، بیان‌کننده این مورد است که در بین استراتژی‌های مطرح شده راهبرد W03 (ایجاد فضای کسب و کار متناسب با شرایط مناطق مرزی به‌منظور تأمین معیشت مرز نشینان) با کسب امتیاز ۱۷/۶۲ در اولویت اول است که از جمله موارد کاهش‌دهنده میزان مهاجرین غیرقانونی، جلوگیری از عدم انتقال مهاجران غیرقانونی توسط مرز نشینان است. راهبرد W04 (برخورد قانونی با انتقال‌دهندگان، سازمان‌ها، شرکت‌ها، پیمانکاران و کارفرمایان به‌کارگیرنده مهاجرین غیرقانونی) با کسب امتیاز ۱۷/۳۴ در رتبه دوم قرار گرفته است؛ به عبارت دیگر اصلی‌ترین عامل جذب مهاجرین غیرقانونی، وجود عوامل جاذب مهاجرین در مقصد است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها وجود مشاغل مورد نظر می‌باشد. دادن امتیاز به مهاجرین

قانونی در چارچوب قوانین و مقررات در داخل کشور یا WO1 با امتیاز ۱۶/۷۱ در اولویت سوم قرار دارد که از نظر اهمیت در بین استراتژی‌های محافظه‌کارانه در اولویت اول اهمیت می‌باشد؛ بنابراین دادن امتیاز به مهاجرین قانونی باعث ترغیب مهاجرت به شیوه قانونی گردیده که این امر باعث می‌شود که میزان مهاجرت غیرقانونی به شدت کاهش یابد.

اولویت چهارم استراتژی WO7 (کنترل کامل مرز با استقرار نیروها در خلاء های مرزی) با امتیاز ۱۶/۴۶ می‌باشد که این استراتژی نیز به لزوم توجه نیروی‌های نظامی و انتظامی برای کنترل بیشتر مرزها و خطوط انتقال مهاجرین غیرقانونی به‌ویژه کنترل خلاءهای مرزی تأکید می‌کند. جلوگیری از گذرها و خلاءهای مرزی از موارد کاهش‌دهنده میزان و تعداد مهاجرین غیرقانونی است. رتبه پنجم را راهبرد WO2 (کمک جامعه جهانی به توسعه اقتصادی و امنیت کشورهای مهاجرفرست (افغانستان و پاکستان)) با امتیاز ۱۶/۲۴ می‌باشد که از برنامه‌ریزی کمی راهبردی به دست آمده است. از آنجایی که جامعه جهانی نیز مقابله با مهاجرت غیرقانونی را دنبال می‌کند، ضرورت ایجاب می‌کند برای تقویت مرزهای شرقی ایران سازمان‌های بین‌المللی نیز ورود کنند تا بتوان هرچه بیشتر بر این مشکل فائق شد. البته این مهم نیز از طریق توسعه اقتصادی و امنیت کشورهای مهاجرفرست نیز می‌تواند نمود بیشتری داشته باشد.

اولویت ششم را WO5 (تبیین پیامدهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی مهاجرت غیرقانونی برای مردم مناطق مرزنشین) با امتیاز ۱۶/۱۹ به دست آورده است. WO6 یا به عبارتی راهبرد بهره‌گیری از مفاد کنوانسیون‌ها، معاهدات بین‌المللی مرتبط با مهاجرت در جهت رسیدگی قضایی اتباع فاقد هویت با امتیاز ۱۶/۱۲ در اولویت هفتم قرار گرفته است. ارتقای مدیریت و برنامه‌ریزی بلندمدت برای افراد مهاجر در جهت منافع ملی با توجه به اشتراکات فرهنگی - دینی یا SO2 با امتیاز ۱۵/۹ در رتبه هشتم قرار گرفته است که این امر نیز نشان می‌دهد که باید برنامه‌ریزی بلندمدت مثلاً ۲۰ ساله را برای کنترل هرچه بیشتر مدنظر قرار داد.

اولویت نهم را SO3 (تأکید بر افزایش منزلت اجتماعی مرزنشینان در جهت همکاری اطلاعاتی برای کنترل مهاجرت غیرقانونی) با امتیاز ۱۵/۵۷ کسب نموده است که اهمیت برنامه‌ریزی بلندمدت را با لحاظ افزایش منزلت اجتماعی مرزنشینان را برای کنترل مهاجرت غیرقانونی را لحاظ قرار می‌دهد که این امر نیز با توجه به اولویت، اهمیت دوچندان را نشان می‌دهد. اولویت دهم را SO5 (تقویت دیپلماسی مناسب با هدف مسئولیت‌پذیری کشورهای مهاجرفرست در کنترل مرزها و مهاجرین غیرقانونی) با امتیاز ۱۵/۵۱ به دست آورده است که با

توجه به تبعات مهاجرت غیرقانونی لزوم تقویت دیپلماسی مناسب از کشورهای مهاجرفرست در کنترل مرزها و مهاجرین غیرقانونی را مهم نشان می‌دهد. با عنایت به موارد فوق، پیشنهادات محققین به شرح زیر ارائه می‌شود:

- ارائه بودجه ویژه به وضعیت معیشتی مناطق مرزی؛
- تلاش برای راه‌اندازی مناطق ویژه اقتصادی در مناطق مرزی به‌ویژه در حوزه شرق کشور؛
- پیگیری و تحویل کارفرمایان و متصدیان مرتبط با مهاجرین غیرقانونی؛
- نظارت همه‌جانبه بر روند کار در ارگان‌ها و نهادهای مؤثر بر کنترل مهاجرت‌های غیرقانونی در راستای کنترل هرچه دقیق‌تر میزان مهاجرت غیرقانونی؛
- کشف و تحویل انتقال‌دهندگان مجموعه‌ای مهاجران غیرقانونی از خطوط مرزی به داخل کشور؛
- پیاده‌سازی منع به‌کارگیری مهاجرین غیرقانونی در زیرمجموعه وزارت کشور؛
- اختصاص امتیازات و معافیت‌های خاص مهاجرتی به‌ویژه در حوزه تسهیل مهاجرت قانونی؛
- به‌کارگیری مهاجرین قانونی در امورات نیازمندی همراه با تشویقات ویژه و برخورد قاطع با مهاجرین غیرقانونی؛
- استفاده از تجربیات و شیوه‌های موفق این حوزه برای ایجاد خطوط مرزی امن در جهت کاهش میزان مهاجرت؛
- تبیین پیامدهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی مهاجرت غیرقانونی برای مردم مناطق مرزنشین؛
- اجرای طرح‌های بلندمدت (چشم‌انداز آتی) کنترل مهاجرت غیرقانونی و بهره‌برداری از توانمندی‌های قانونی مهاجران؛
- پیاده‌سازی نمایشگاه‌های مشترکات فرهنگی در کشورهای مبدأ مهاجرت برای ترغیب به مهاجرت قانونی.

منابع:

- قرآن کریم، ترجمه و تفسیر آیت‌الله مکارم شیرازی.
- ابراهیم‌زاده و همکاران، (۱۳۸۸)، تحلیل عوامل توسعه‌نیافتگی توریسم چابهار با استفاده از مدل SWOT همایش ملی مدیریت و رویکردهای جغرافیایی در بهره‌برداری بهینه از منابع.
- اخباری، محمد و نامی، محمد، (۱۳۸۸)، جغرافیای مرز با تأکید بر مرزهای ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- اخلاص‌پور، محمدحسین، (۱۳۹۵)، آسیب‌شناسی حضور اتباع بیگانه در استان کرمان و تأثیرات آن بر امنیت، فصلنامه دانش انتظامی کرمان، سال هفتم، شماره ۱۵.
- اصلانی، مجتبی، (۱۳۸۴)، بررسی روند مهاجرت در جمهوری اسلامی ایران در سه دهه اخیر و تأثیر آن بر امنیت ملی با تأکید بر مهاجرت داخلی به تهران، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- بهزادفر، مصطفی و زمانیان، روزبه، (۱۳۸۷)، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه توریسم با تأکید بر بخش محصول مطالعه موردی: نیشابور، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی، جلد ۱۹، شماره ۶.
- پازوکی، مریم، (۱۳۹۲)، بررسی نقش مهاجرین افغانی بر ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی شهرستان پاکدشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار.
- پورسعادت، شهرام، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر حضور غیرقانونی اتباع افغان بر امنیت در حوزه استحفاظی شهرستان شهریار در سال ۹۱، فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی غرب استان تهران، سال اول، شماره ۳.
- پولادی، حسن؛ کشاورزبان، محمد مهدی؛ خان‌محمدی، هادی و اصلی‌پور، حسین، (۱۳۹۵)، الگوسازی عوامل تأمین‌کننده امنیت پایدار مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره ۷۲.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا و قدسی، امیر، (۱۳۸۷)، بررسی و تحلیل ویژگی‌های ژئوپلیتیکی پاکستان و نقش آن در روابط با سایر کشورها، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۳.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۳)، تحلیل کارکردی مرز بین‌المللی: مرز ایران و افغانستان، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۸، شماره ۴.

- حیدری، محمد؛ انعامی علمداری، سهراب و فتاحی، فرهاد، (۱۳۹۱)، ژئوپلیتیک مرز و الگوی مدیریت و کنترل مرزهای شرقی ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هشتم، شماره ۳.
- دهقانی، محسن؛ جوزی، سیدعلی و شکریزاده، قاسم، (۱۳۸۸)، برنامه‌ریزی منطقه حفاظت شده جزیره فارو جهت توسعه اکوتوریسم، همایش ملی مدیریت و رویکردهای جغرافیایی در بهره‌برداری بهینه از منابع.
- دواس، دی، ای، (۱۳۷۶)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران: نشر نی.
- روشن، علی اصغر و سعادت‌تی جعفرآبادی، حسن، (۱۳۹۱)، بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تأثیر آن بر امنیت استان، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هشتم، شماره ۳.
- زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۶)، عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر نقش مؤثر بر نقش و کارکرد مرزها با تأکید بر مرزهای ایران فصلنامه ژئوپلیتیک، سال سوم، شماره ۲.
- طارمی، علیرضا، (۱۳۹۴)، چالش‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران در برابر جامعه کارگری اتباع بیگانه (افغانستان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- عباس‌زاده، علی، (۱۳۹۱)، بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر مهاجرت اتباع خارجی به ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- عزتی، عزت‌الله، (۱۳۸۶)، ژئوپلیتیک، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.
- علوی، محمود، (۱۳۸۱)، تأثیر مهاجرت افغانه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر مسئله اشتغال)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- عیسی‌زاده، سعید و مهران‌فر، جهانبخش، (۱۳۹۱)، مهاجرت غیرقانونی و تبعات اقتصادی آن در کشورهای میزبان (با تأکید بر مهاجران افغانی در ایران)، فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، سال اول، شماره ۲.
- عیسی‌زاده، سعید و مهران‌فر، جهانبخش، (بی‌تا)، مهاجرت بین‌المللی و اثرات اقتصادی آن در بازار کار کشورهای مهاجرپذیر، فصلنامه جمعیت، شماره ۸۹/۹۰.
- فاضل‌نیا، غریب و هدایتی، صلاح، (۱۳۸۹)، راهبردهای مناسب بر توسعه توریسم دریاچه زریوار، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۹.

- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳)، *بحار الانوار*، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، جلد ۱۹ و ۱.
- مؤمنی، منصور، (۱۳۸۶)، *تحلیل‌های آماری با استفاده از Spss*، چاپ اول، تهران: نشر نو.
- نوحه‌گر، احمد؛ حسین زاده، محمدمهدی و پیراسته، اسماء، (۱۳۸۸)، *ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل استراتژی SWOT*، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۵.
- نوری، جعفر؛ عباسپور، مجید و مقصودلو کمالی، بیژن، (۱۳۸۵)، *ارزیابی زیست‌محیطی سیاست‌های استراتژیک توسعه صنعتی ایران با استفاده از رویکرد تحلیل و عوامل استراتژیک SWOT*، علوم تکنولوژی محیط‌زیست، شماره ۲۹.
- وحدت‌آزاد، فرشاد، (۱۳۹۱)، *بررسی علل سیاسی مهاجرت افغانی‌ها به ایران (پس از انقلاب اسلامی ایران)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

- Seabrook, Jeremy. (2007). *cities Small Guides to Big Issues*, Pluto Press.